

Pawłowski, Janusz

"W świetle i ciepłe gazowego płomienia" : sprawozdanie z wystawy poświęconej olsztyńskiej gazowni

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 1, 97-98

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Janusz Pawłowski

„W ŚWIETLE I CIEPLE GAZOWEGO PŁOMIENIA” SPRAWOZDANIE Z WYSTAWY POŚWIĘCONEJ OLSZTYŃSKIEJ GAZOWNI _____

24 października 2009 r. w Muzeum Dom „Gazety Olsztyńskiej”, oddziale Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, uroczyście otwarto wystawę „W świetle i ciepłe gazowego płomienia. 120 lat Miejskiej Gazowni w Olsztynie”. Gazownia została uruchomiona 15 października 1889 r. przy ówczesnej ulicy Gartenstrasse (dziś Ryszarda Knosały). Wydarzenie mieściło się w ciągu pewnych wypadków, mianowicie u schyłku XIX i na początku XX stulecia Olsztyn cechował dynamiczny rozwój infrastruktury komunalnej. W tym czasie wybudowano m.in. ujęcie wody nad jeziorem Ukiel, kanalizację, doprowadzono prąd elektryczny, uruchomiono komunikację tramwajową.

Autorką wystawy jest Małgorzata Strzyżewska, zaś formę plastyczną ekspozycji zrealizowała Krystyna Wojtaszek-Markunas. Przygotowanie wystawy stanowiło dla muzealników nie lada wyzwania, bowiem olsztyńskie zbiory muzealne są w tej materii nader skromne. Poszukiwania – zakończone powodzeniem – należało przeprowadzić poza Olsztynem. Na wystawie zgromadzone eksponaty m.in. z Muzeum Gazownictwa w Paczkowie, Muzeum Gazownictwa w Górowie Iławeckim, Muzeum Budownictwa Ludowego w Olsztynku. Ich dopełnieniem stały się dokumenty z zasobu Archiwum Państwowego w Olsztynie. Wystawę zrealizowano przy wsparciu finansowym spółki Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo SA – Gazownia Olsztyńska oraz Oddziału Zakładu Gazowniczego w Olsztynie.

Eksponaty zgromadzone na wystawie można podzielić na dwie części. Jest to więc część edukacyjna oraz część w postaci licznego zbioru eksponatów kultury materialnej związanych z historią gazownictwa w Olsztynie.

Do części pierwszej zaliczyć można liczne fotografie, schematy, dokumenty oraz kalendaria ułatwiające orientację w przestrzeni dziejowej. Uwagę zwraca schemat ówczesnej technologii produkcji gazu. Warto przypomnieć, że gaz wytwarzany w Miejskiej Gazowni w Olsztynie (koksowniczy, zwany wówczas gazem świetlnym) otrzymywany był z węgla. Zgromadzony materiał ikonograficzny przedstawia XIX-wieczny projekt zabudowań gazowni oraz technologicznego zbiornika gazu. Kolejne plansze to pochodzący z lat trzydziestych XX w. fragment gazowni z sortownią koksu oraz plan miasta i okolic gazowni (Wilhelmstrasse, dziś ulica Władysława Pieniężnego), z zaznaczonymi głównymi obiektami użyteczności publicznej. Do ciekawszych fotografii należą te przedstawiające pracę w olsztyńskiej gazowni na początku lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia oraz rozbiórkę obiektu.

Ważną rolę edukacyjną pełnią wspomniane trzy kalendaria zawierające faktografię olsztyńskiego gazownictwa – począwszy od podjęcia 13 października 1887 r. decyzji o budowie gazowni aż do czasów współczesnych, do roku 2009. Do bardzo ciekawych obiektów zaliczyć należy eksponowane dokumenty, w tym projekt – niezrealizowany – umowy na budowę gazowni z 12 maja 1887 r. przedstawiony władzom miasta przez R. F. Pippiga oraz umowę z 9 lipca 1887 r. z Józ-

fem Lorkowskim na wykonanie prac stolarskich przy budowie gazowni. Fotografy przedstawiające przedwojenny Olsztyn spełniają rolę istotnego tła dla innych eksponatów. Zobaczyć na nich można m.in. latarnie gazowe, pierzeje rynku staromiejskiego, obecne ulice Partyzantów, Kopernika oraz ratusz, zamek i Bramę Górną (Wysoką). Niezwykle sugestywne jest zdjęcie małej dziewczynki włączającej oświetlenie gazowe. Część dydaktyczną kończy prezentacja fotograficzna nowoczesnej stacji przesyłowej gazu, oczywiście już ziemnego, w Olsztynie.

Imponująco przedstawia się i druga część ekspozycji. Autorka wystawy podjęła udaną próbę zobrazowania możliwości, jakie dostęp do gazu wniósł do życia mieszkańców miasta. W tym celu odtworzono pomieszczenia stanowiące część typowego mieszkania: pokój, kuchnię oraz łazienkę, zwracając uwagę na elementy związane z rolą gazu w życiu codziennym. Pokój wyposażony jest, oprócz mebli, w oświetlenie gazowe (żyrandol, kinkiety, lampy stojące). W kuchni znajduje się m.in. kuchenka, co ciekawe, łącząca część gazową oraz tradycyjną, węglową, deska do prasowania z żelazkiem zasilanym gazem oraz lodówka, oczywiście na gaz, firmy Elektrolux. Łazienkę wyposażono, poza wanną, umywalką i tradycyjnym nocnikiem, w kociołek do podgrzewania wody i gazy grzejnik.

Przedmiotami najliczniej reprezentowanymi na wystawie pozostają gazomierze. Do najciekawszych należy pochodzący z 1910 r. gazomierz firmy Schirmer Richter & Co. na pięć płomieni z miejscem do wrzucania monet. Innym bardzo ciekawym gazomierzem jest pochodzący z 1928 r. gazomierz firmy Julius Pintsch Gaszahler. Służył on do czasów niemal współczesnych, a dowodem jest tabliczka z napisem w języku polskim: „Miejska Gazowania w Olsztynie”. Oprócz gazomierzy zabytkowych, na wystawie zaprezentowano również współczesne gazomierze firmy Metrix.

Uwagę zwracają eksponowane przedmioty codziennego użytku zasilane gazem, w tym lokówki, żelazka oraz kuchenki i palniki laboratoryjne. Na wystawie znajdziemy również trzy przedwojenne mapy geodezyjne przedstawiające miejskie sieci gazowe oraz wodociągowo-kanalizacyjne u zbiegu ulic Jagiellońskiej i Okrzei, Pięńskiego i Knosały oraz 11 Listopada, św. Wojciecha i Pięńskiego. Do ciekawszych eksponatów należą również: zasilana gazem szafa restauracyjna do podgrzewania potraw firmy Hildesheimer Sparherdfabrik A. Senking z Berlina, jeden z pierwszych bojlerów gazowych firmy Vaillant oraz taboret gazowy „Prometheus”. Interesującym elementem wystawy są reklamy firm Vaillant i Prof. Junkers. Znakiem czasu są również zreprodukowane przezrocza wyświetlane w olsztyńskich kinach przed głównym seansem filmowym. Były to materiały propagandowo-instruktażowe Miejskiej Gazowni w Olsztynie nawołujące do oszczędzania gazu i przestrzegania zasad bezpieczeństwa. Wiele osób ze starszego pokolenia pamięta z pewnością przedstawione na wystawie książki obrachunkowe, z którymi inkasenci odwiedzali mieszkańców Olsztyna. Dla kontrastu obok zaprezentowano elektroniczne urządzenie do rejestrowania odczytów, które zastąpiło wycofane w 1999 r. książki obrachunkowe.

Opisaną wyżej wystawę należy zaliczyć do bardzo udanych – w interesujący i przystępny sposób przedstawia istotny fragment rozwoju cywilizacyjnego miasta. Drobnym mankamentem wystawy są jedynie zbyt skromne opisy części eksponatów. Brakuje m.in. lat produkcji i indywidualnej historii eksponatu. Mimo to warto zapoznać się z wystawą, która cieszy się znaczną frekwencją, a ma być czynna – jak zapowiedział organizator – do końca października 2010 r.